

MAĎARSKÁ FILOZOFIA V SLOVENČINE – PO ŠESTNÁSTICH ROKOCH

BÉLA MESTER, Filozoficko-výskumný ústav MAV, Budapešť

Vážení čitatelia,

šestnásť rokov uplynulo od ostatného maďarského tematického čísla časopisu *Filozofia*.¹ Roku 1993 sme sa práve prebrali z toho navyknutého stavu, keď bolo možné dostať sa do všetkých významných inštitúcií maďarskej filozofie – Filozofického ústavu Maďarskej akadémie vied, jedinej katedry filozofie v celej krajine na Filozofickej fakulte ELTE a do Lukácsovho Archívu – tak, že človek precestoval zopár zastávok električkou číslo 2 na ľavom brehu Dunaja v centre Pešti. Na ďalších maďarských univerzitách výchova filozofov neexistovala dlhé desaťročia a prípravu filozofov v maďarčine v Rumunsku zrušila tamojšia diktatúra v druhej polovici 80-tych rokov. Osamelí a niekedy veľmi vplyvní myslitelia žili v týchto univerzitných mestách, filozofické inštitúcie vzdialenejšie od línie električky číslo 2 však do prelomu rokov 80-tych a 90-tych nemohli vzniknúť. (Vzhľadom na špecifické črty zmeny režimu v Maďarsku nemožno viazať prelom na jediný rok.) Maďarská filozofia žila na začiatku 90-tych rokov v akejsi eufórii a v horúčke zakladania. Vznikli časopisy a vydavateľstvá, ktoré až veľkovýrobným spôsobom uverejňovali preklady a poskytli dovtedy nevídané publikačné možnosti rastúcemu počtu maďarských filozofov. Vznikli nové katedry, odbory a doktorandské kurzy, na verejnosti sa objavili filozofi, ktorí dovtedy žili vo vonkajšej a vnútornej emigrácii, na katedry mohli vystúpiť tí, ktorých dovtedy z politických dôvodov nepustili do blízkosti poslucháčov.² Zdalo sa, že táto (aj kvantitatívne) rozrastajúca sa filozofia má zabezpečených tak recipientov, ako aj adeptov filozofie: Jediný predchádzajúci a mnohé novozaložené filozofické odbory boli dlhé roky veľmi populárne a v rámci jednotlivých filozofických fakúlt sa tešili veľkej vážnosti.

Táto situácia – ktorú asi poznajú filozofi staršej a strednej generácie bývalých socialistických krajín z histórie vlastných profesných spoločností – sa za uplynulých pätnásť rokov zásadne zmenila.³ Väčšia otvorenosť maďarského filozofického života priniesla čiastočnú reinterpretáciu pojmu „maďarská filozofia“. Žiť a pracovať v zahraničí dnes už neznamena emigráciu v pôvodnom význame a ani udržiavanie vzťahov s filozofickým životom okolitých krajín už nenaráža na politické bariéry. Stáva sa, že filozofi prichádzajúci do Maďarska sa tu na dlhší čas usadia, zúčastňujú sa spoločných výskumných projek-

¹ *Filozofia*, 48, 1993, č. 11 s názvom *Filozofia v súčasnom Maďarsku*.

² Pozrime sa na mená autorov tematického čísla z roku 1993: Ágnes Heller, Vilmos Sós, Miklós Almási, Ferenc Fehér, Mihály Vajda, Gáspár Miklós Tamás, Béla Bacsó, Márta Fehér, István Fehér M., Mária Ludassy, László Tengelyi. Úvod k tematickému číslu napísali Ondrej Mészáros a Ferenc Lendvai L. Z autorov tohto čísla boli niektorí bývalí emigranti, iní zasa žili vo vnútornej emigrácii. O publikácii ich článkov by v predchádzajúcich rokoch nemohlo byť ani reči a ani o ostatných predošlá kultúrna politika nemala záujem.

³ O premenách inštitucionálnej organizácie maďarskej filozofie referuje podrobne Sándor Laczkó.

tov s domácimi filozofmi a niektorí z nich majú významný okruh vlastných študentov. (Z jazykových dôvodov to platí najmä o CEU v Budapešti.) Prirátajúc k tomu rastúci počet publikácií maďarských filozofov v cudzích jazykoch, nie je niekedy ľahké rozhodnúť, čo patrí do pojmu „maďarská filozofia“. Tu budem považovať autorov a ich texty za súčasť maďarskej filozofie v najširšom zmysle tohto slova. Tak sa dostali do výberu tohto čísla maďarský filozof s rumunským občianstvom, ako aj Maďar presídlený do Ameriky či britský mysliteľ žijúci väčšinou v Budapešti. Za kritérium som nepovažoval ani bydlisko, ani štátne občianstvo, dokonca ani jazyk publikácie. Vychádzal som z toho, že zvolený autor musí byť nejakým spôsobom pravidelne prítomný v maďarskom filozofickom živote.

Eruptívne rozšírenie priestoru filozofie a rast počtu filozofov si pritom vyžiadali štruktúrovanie maďarskej filozofie. Najväčšie zmeny nastali v dejinách filozofie. Až do 80-tych rokov platilo, že maďarskí filozofi boli nútení zvoliť si dejinné témy, aby cez ne mohli vyjadriť svoje myšlienky. Namiesto modernej politickej filozofie bola možná iba analýza teórií politickej filozofie, namiesto písania existencialistických štúdií sa mohli interpretovať iba klasici existencializmu. To sa za posledných 15 rokov zmenilo od základov. Dejiny filozofie sa už nepestujú ako náhrada za niečo iné; jednotlivé obdobia dejín filozofie sa už takmer stali samostatnými disciplínami pomaly už s tradičným kalendárom konferencií, vydavateľskými a časopiseckými kontaktmi a samostatnými doktorskými kurzami. Popri dejinách antickej filozofie – ktoré existovali vždy – sa rozšírili najmä výskumy ranného novoveku a stredoveku. V ostatnom čase sa pomaly stáva autonómnou čiastkovou disciplínou aj bádanie v oblasti maďarskej filozofickej tradície. (Spracovávanie dejín našej filozofie totiž nebolo takou obvyklou činnosťou ako v okolitých krajinách.)

Popri osamostatňujúcich sa dejinách filozofie sa posilnila aj profesijná autonómia jednotlivých filozofických smerov a disciplín filozofie. Podobne ako historici jednotlivých období v dejinách filozofie aj rozličné smery fenomenológie, hermeneutika a aj analytická filozofia si vytvorili vlastné pracoviská a verejné fóra. Podobne a paralelne s nimi sa prezentujú aj predstavitelia takých čiastkových disciplín, ako sú logika, estetika, politická filozofia, etika a filozofia vedy. Tak, ako dejiny filozofie prekonávali stav, keď iba zakrývali jednotlivé filozofické disciplíny analýzou podľa súčasných smerov, aj predstavitelia súčasných smerov a čiastkových disciplín sa osamostatňujú od dejinného náhľadu na vlastnú disciplínu, čo sa niekedy prejavuje silným odmietaním dejinofilozofických súvislostí vlastného predmetu.

Rozčleňovanie podľa dejinofilozofických období, súčasných smerov a filozofických disciplín však neznamená fragmentárnosť. Popri autonómnych profesijných fórach sa zachoval aj priestor na vedenie diskurzu v rámci maďarskej filozofie ako celku. (Väčšina maďarských filozofických časopisov nie je tendenčná. Vkus jednotlivých vydavateľstiev je rozpoznateľný, ale sú otvorené publikovaniu rôznych filozofických textov. Filozofická konferencia, ktorá sa každoročne na konci septembra organizuje na Filozofickej fakulte ELTE a ktorá sa v ostatnom čase stáva prehliadkou celej domácej filozofickej scény, pôvodne mala za cieľ sformovať spoločnú platformu pre mysliteľov kontinentálneho aj analytického zamerania na základe tézy, že východiskom každého jednotlivého smeru je analýza jazyka.)

Výber textov pre časopis *Filozofia* sa snaží podať obraz o fôrach, smeroch, disciplínach a pracoviskách maďarskej filozofie v rámci poskytnutého priestoru. Štúdie, ktoré už boli uverejnené v maďarčine, cez svoje kontexty približujú štruktúru maďarskej filozofie: boli uverejnené buď v tematickom zborníku projektu, alebo v monotematickom čísle filozofického časopisu či v konferenčnom zborníku alebo v publikácii venovanej jubileu niektorého maďarského filozofa. Kvôli obmedzenému priestoru sme sa snažili predstaviť charakteristické smery prostredníctvom prezentácie jednej prebiehajúcej a ešte neuzatvorenej diskusie. Najneúplnejšia je prezentácia tých čiastkových disciplín maďarskej filozofie, ktoré sa aj na Slovensku len málokedy objavujú na stránkach časopisu *Filozofia*. Ide o logiku, analytickú filozofiu, estetiku, filozofiu náboženstva, filozofiu práva, ktoré sa do nášho výberu nedostali. Z dejín antickej filozofie absentujú napríklad textové interpretácie, ktoré vznikli pri práci na novom kompletnom vydaní Platóna a Aristotela. Do výberu sme nezradili ani oblasť môjho odborného zamerania, dejiny maďarskej filozofie, ktoré sa v mnohých aspektoch prelínajú s dejinami slovenského myslenia.⁴ Bolo a priori nemožné prezentovať všetky významné pracoviská maďarskej filozofie tak, aby sa pritom ukázali aj čiastkové disciplíny a jednotlivé obdobia dejín filozofie. Z výberu tak nevyhnutne vypadli významné univerzity s dobrými katedrami a doktorandskými kurzami. Mojou snahou však bolo ukázať čím viac pracovísk, smerov, čiastkových disciplín a období dejín filozofie.

Pri redigovaní tohto čísla sme sa držali aj pragmatického aspektu. Po dohode s redakčnou radou som sa rozhodol, že od autorov výberu z roku 1993 teraz nezradíme žiadne články jednak preto, aby sme ukázali generačnú výmenu, jednak preto, aby slovenskí čitatelia spoznali viac maďarských filozofov. Takisto z pragmatického hľadiska sme vynechali maďarských filozofov zo Slovenska, lebo ich práce sú známe zo slovenských publikácií. Prezentované texty vrátane inak po maďarsky nepublikujúceho Howarda Robinsona, vyšli pôvodne v maďarčine, alebo boli napísané v maďarčine na objednávku časopisu *Filozofia*, po slovensky teda vychádzajú po prvýkrát. Tento princíp výberu neznamena, že by som stotožňoval *maďarskú filozofiu s filozofiou v maďarčine*. Viedla ma jedine skutočnosť, že texty maďarských filozofov uverejnené v cudzích jazykoch sú pre slovenského čitateľa dostupné.

Prvým článkom nášho výberu je faktograficky bohatý prehľad Sándora Laczkóa o stave súčasného systému inštitúcií maďarskej filozofie, teda o fungovaní „filozofickej praxe“. Sándor Laczkó zabezpečuje servis bibliografie filozofie on-line v maďarčine, je opätovne zvoleným tajomníkom Maďarskej filozofickej spoločnosti (popri meniacich sa predsedoch) a je zároveň univerzitným učiteľom a historikom filozofie. Zdá sa teda, že jeho pozícia poskytuje najlepší pohľad na blízku minulosť a prítomnosť štruktúr maďarskej filozofie.

Od Istvána Faragó-Szabóa som vyžiadal referát o najaktuálnejšej debate v maďarskej filozofii, ktorá aktivizovala najviac zúčastnených. Autor je historik filozofie, zaujíma sa aj o aktuálne filozofické problémy a moderoval aj priamy priebeh tejto diskusie. Myslím, že rekonštrukcia tejto debaty prezradí viac o situácii tak analytickej filozofie, ako aj kontinentálnych smerov v súčasnej maďarskej filozofii, ako keby sme zoradili vedľa seba ty-

---

⁴ Sériu článkov O. Mészároša (*Filozofia*, 59, 2004, č. 6 a 7; 60, 2005, č. 10), v ktorých porovnával maďarskú a slovenskú historiografiu filozofie a ktoré boli uverejnené v časopise *Filozofia*, sa však obšírne venovala tejto otázke a rozsahom a hĺbkou podobná štúdia by sa už do nášho výberu nevošla.

pické fenomenologické či analytické štúdie, napríklad o tele alebo o mentálnej podmienosti.

Niekoľko článkov je venovaných dejinám filozofie, u nás tradične silným a v ostatnom čase rozčleneným na jednotlivé disciplíny.

Gyula Klima je najznámejším maďarským predstaviteľom medievalistiky v dejinách filozofie. Hoci už dlhé desaťročia žije v Amerike, nikdy neprerušil osobné ani odborné kontakty s Maďarskom. Aj uverejňovaný text bol publikovaný doteraz iba v maďarčine. Klima sa už od svojich prvých publikácií zameriava na čítanie klasických autorov z hľadiska ich vzťahu k súčasným filozofickým problémom, čo však uňho nikdy nejde na úkor filologickej presnosti. Text je dobrým príkladom jeho štýlu práce.

Howard Robinson už dlho pedagogicky pôsobí v Budapešti. Jeho záujem o ranný novovek, ktorý sa vytvoril už v Anglicku, sa u nás šťastne stretol s rozbiehajúcimi sa výskumami týkajúcimi sa tohto obdobia, do ktorých sa aj sám začlenil. Prezentovaný text pochádza zo zborníka, ktorý bol výsledkom jedného takéhoto projektu.

Gábor Boros je hlavným iniciátorom a organizátorom dejinnofilozofických výskumov týkajúcich sa ranného novoveku. Obsah jeho štúdie je vhodným príkladom spolupráce s literárnymi historikmi, ktorá je v maďarskej filozofii bežná. Zároveň ukazuje aj inšpiračnú prítomnosť francúzskej filozofickej spoločnosti v našej filozofii.

Článok Jánosa Lakiho z oblasti filozofie vedy je zasa príkladom toho, ako sa pestuje táto disciplína v Maďarsku, menovite na centrálnych pracoviskách: na Katedre filozofie Technickej univerzity, na Katedre filozofie vedy Prírodovedeckej fakulty ELTE a vo výskumnom tíme Filozofického výskumného ústavu MAV. Tento text vznikol na objednávku Filozofie.

Štúdia Pétera Egyeda je pokusom o odpoveď na jednu z hlavných otázok súčasnej maďarskej politickej filozofie o charaktere politickej pospolitosti. Autor, ktorý je profesorom na univerzite v Kolozsvári, zároveň reprezentuje maďarskú filozofiu v Rumunsku. Pôvodná verzia štúdie odznela ako prednáška na medzinárodnej konferencii o politickej filozofii v Kolozsvári, ktorá tematizovala jeden zo základných textov modernej politickej filozofie.

Ekologicko-etická štúdia Lajosa Andrása Kissa prezentuje pestovanie aplikovanej filozofie, menovite aplikovanej etiky, ktorá sa čoraz viac presadzuje a o ktorú sa zaujímajú aj ľudia mimo filozofie. Autor je stálym filozofickým spolupracovníkom „literárneho a ekologického časopisu“ *Liget (Háj)*, ktorý má široké a stále intelektuálne čitateľské zázemie. Ukazuje príklad nových komunikačných možností aplikovanej filozofie, pokiaľ ide o širšiu verejnosť. Tento text vznikol na objednávku Filozofie.

* * *

Toto číslo časopisu je ukážkou textov, ktoré vznikli na rôznych pracoviskách a ktoré boli publikované v rôznych publikáciách maďarskej filozofie. Redaktor, hocako chcel byť objektívny, sa, samozrejme, opieral pri výbere textov o svoj filozofický vkus. Zrejme to nebude inak ani v špeciálnom slovenskom čísle *Magyar Filozófiai Szemle*.

Z maďarského originálu *Magyar filozófia szlovákul – tizenhat év után* preložil Ondrej Mészáros. Písané pre časopis Filozofia.